

VAARISA MÄRKMEVIHIK

(säilitatud originaaltekst)

Vaarisa Iwan Grumi ~1870.a kaebekiri Liivimaa kindralkubernerile Riias

Aastal 1859 said siin need walla maad mõdetud made möödja Gustawsoni läbbi, kohhe selsammal aastal jäggati selle walla maad uesti, pärris Herra Paron Nolken wöttis 11me perre ossa ühte platsi ueks Moisa nimmega Pamma mois, se puma ossa Oodri Pamma küllas sai wähhema ja sandema platsi kui enne olli, kohhe kui se uus plats olli kätte antud, räksin ma aulisse pärris Herrale ja ka selle Möddo Herrale, sedda et selle puma plats hopis wähhem ja alwem on kui enne, sedda Herra wastas wägga waljuste selle peäle, agga mödo Herra wastas “Kuida maad nenda Orjus ehk Maks” 2 aastad orjasin ma selle Oodre puma selle aegne perre mees Iwan Grum eddasi endise wisi peäl ja ootsin uut otsust, agga et sedda arro ei antud läksin ma kehhelkunna kohto. Se kohhus ütles, et pärris Herra wõib ommaga tehha kuitas tahhab. Siis läksin Herra juttule selle pärrast siis lubbas Paroni Herra omma Moisa ülle watja kuuldes 62 orjusse peäwa endisest orjussest taggasi agga aulik Paroni Herra ei piddand omma lubbamist minna orjasin ikka endist modi eddasi.

Et nüüd uest Mөөtust selle puma põlt hopis sandim ja kitsam olli ja Jummalast waene põllu kasso ka weel olli siis sain minna selle puma perre mees Moisa Herrale wiljakohtud wölgo 2 aastad 10 wakka wölgo wilja. Moisa Herra kaebas aulisse Keiserlikko Kehhelkonna Kohtu ning se Moistis, et mulle peab sama oksjon selle wõlla pärrast tehtud, minna maksin rahhaga sedda wölgo Moisa Herrale ärra ja nenda jäi oksjoon teggematta.

1866 aastal Mihkli kuus andis Moisa Härra arro mul et pean Temmaga selle puma platsi eest orjuse ehk rahha renti kontrah teggema ja küssis selle Oodri puma kohha eest 67 rubla 30 koppikad Rahha renti, agga et se rahha wägga kõrge olli ja Maad kitsad, pallusin minna üks aasta weel orjada, kunni saab teäda, kui palju teised perred kennel suremad platsid, makswad rahha renti.

Aastal 1867 Jürri ku 26mal päwal tullid keik kohto mehhed Tallitaja Wolli mehhed koggu wälja wima kihhelkonna kohto kasso peäl mind Oodri puma perre meest wälja wiskama agga et mul mingi suggust wölgo ei olnud ei maggatsinis egga Moisa Herraga, siis ei teinud se nimmetud koggu sedda, ning wiis ka jalla peal sedda arro aulisse Keisrlikku 2se Kihhelkonna kohtule, ning said sealt wastust kirjaga mis nenda kulutab: Kihhelkonna Kohto Herra Käsk – Makonna kohto Herrade kasso ning Moistmisse peal Saab Karja Moisa koggokonna kohhus ning Tallitaja selle kirja läbbi se kange käsk et Oodri Iwan saab omma puma pealt 28mal Jürri ku peawal wälja lükkatud ning puma Moisa wallitsusse holeks antud – Kihhelkonna Kohto Herra.

Nüüd ollen ma ommast kohhast ärra witud kus ma ni sure hole ja waewaga tööd ollen teinud ja majad ehhitanud kaewo köwwa kalju sisse raiutud kiwwid põllust kaewatud ja põlletud. Nüüd polle kohta kusgil omma perrega kui ilma holeks.

Armolik Austud Kinneral Kubberneri Herra Minna Iwan Grumm pallun Teid weel wägga allandlikkulta selle pärrast, et minna sain 6 Oktobri ku 1869 aastal Iise Sarema Kehhelkonna Kohto Herra käest sedda arro et need kirjad, mis minna Augusti ku Teile andsin Kurresare linnas ja 1867 aastal Rikas et minnul Teie kohtust saata parremad arro mitte Pallusin kupio ehk witoni Mis Haus Kinneral Kubberneri Herra Mõistnud on selle peale Kihhelkonna Kohto Herra ütles et temma minnule witoni ei anna ja satis uksest wälja.

Pallun Allandlikult Teid weel Mind waest alwa Minnu hädda kaibamist kulata. Mis süü pärrast on minnule ni suurt waewa tehtud et ma ommal maal pean omma Nötrade lastega hulkuma et Minnul Ma Öigust ei olle et herrad Meite Maad käest ärra wötwad ja Moisa ehhitawad se läbbi on hädda suur ja Kronu Maksud peame maksuma ja

Kronole mehhed andma. Kuidas saab neid kaswadud nuttu ja silma weeka. Kui Ma omma hädda päle mötlen et ma linno priuses ellan Mis peab mo südda sees ütlema. Hädda aiab häddalema kus on meie Wanna Krono maa Öigus mis wannematte wannemad ellasid.

Ollen jubba omma hädda kaibanud et herra sest puma mis minnu kä olli wähhema ja alwema ma jälle andis kui enne olli nenda et rohkest kaks jäggu kätte sai ja üks jaggu Pamma Moisa maaks wöti 1859 aastal ja minna orjasin wanna surema ma oriust 1867 aastani. Herra lubbaminne olli aastas 62 päewa endisest oriusest taggasi agga herra ei piddanud omma lubbaminne minna orjasin ika wanna wisi 1859 aastast senni kui 1867 aastani se wahhe olli wanna surema ma oriust weel eddasi.

Minna ollen ehhitanud omma heinama peale küüni enne kui made mööd tehtud ja minna tahtsin omma heinamaad küniga seltsis omma kätte saata siis lasti liisku heita selle peäle. Liisk tulli minnul et ma pean omma heinamaad küniga seltsis pärima agga sellegid pärrast minnule ei polle mitte antud, waid antsid teise perre mehhe kätte. Kui ma sain uut heinamaad, siis tahtsin jälle heina küüni ehida, ja mol ei olle mitte jõudo olnud, et ma saaks tedda ülles tehha, minna tahtsin ennast aitada, wötsin kätte ja teggin kolm koormad wanna küüni elgi, ja läksin nendega need ärra müüma, et küüni ülles saab ehita, agga tee peal tulli mo wasto moisa Herra, ta küssis minno keast et kus ma elled wiin? Minna kostsin temmale et ma tahhan need ärra müja ja ommale huue heinama peale uut heina küüni ehitada, siis Herra käskis need koormad Ta moisa tua, minna oort wiisin senna agga temma wöttis need kolm koormad ommale ilma et ta mulle ühhe ainsa koppiko annaks, peale sedda aias mind kihhelkonna kohto, seäl anti minnule ihho nuhtlust nellikümmend hopi.

Weel minna ollen paas kiwwi ülles wötnud, omma karjamaalt wiis üks pool sülda omma tallu maja ehhitamise tarwis, agga Herra wöttis neid ommale ja ei annud mulle sest mitte middagi. Weel 65 sülda kiwwi aeda mis heinama ümber olli tehtud, Herra wöttis käest ärra ja selle asemele andis puust ärra laggund aeda wasta, selle pärrast nüüd jäin minna wägga sure waesusse sisse, wimaks aeti mind puma peält tükkis ärra wölgo ei olnud Moisa Herraga ehk magadseni aitas. Kui ma omma kahju arwan mis Maade läbbi sanud, siis on päele kue saia peäwa kümme wakka wilja nelli wak Ruggi, nelli wak odre, kaks wak kaero, kaks oinast, 4 kanna, 40 kanna munna. Kümme wakka wilja, oinad, kannad, munnad on kahhe aastane kohhus, need Päwad, willi, oinad, kaks aastad need undrehti ehk moido wötud sest Herra olli maa ue Pamma Moisa alla wötnud, 1859 aastal wötud. Mis öigusega neid päiwi ehk Maksud wanna wisi Herra wöttis maad ärra.

Ma Pallun Teid Gubberneri Herrad weel, Iwan Grumm, mind on 2se Sarema kihhelkonna kohto Herra kange kasso peal seält puma majade sehelt mis minna isse ollen ehhitanud, wälja widud 1867 aastal, karja ma peäle, kange külma ja lumme saio kätte, ni allastuseta et mo nödrad lapsed olleksid surma sowitud, 4 poega üks tüddar, mis süü pärrast witi mind majade sehelt wälja, wölgo ei olnud Moisa Herraga ehk magadseni aitas, lubbasin orjada pakkusin Rahha mis Herra küssis ei wötud, kui witi taewa alluste lindude seltsi.

Kui ma omma kahju arwan mis majade ehhitamiseks ja puma parremaks teggemisseks ollen kullutanud, peält seitsme saia Rubla wäärt kahju – nüüd on mo issa minnu ja wendade waew keik Herrad ärra wötnud, nüüd polle jalla täit maad kus pean ma omma nödrade lastega minema, 4 poega, üks tüddar, ükski ei olle leiwa tenia, koppik ehk kaks hinge peal peäwa peal, ellada on waene kui Moisas töö Sui aial saab 25 koppik peäwa palka, talwe aial saab 15 ehk 10 koppik peäwa palka, selle tenistusseka ei jõua perret toita. Pallun krono Moisa maad kus ellada wöin ja kronole Maksan. Seitseteistkümmend tallo maa on Moisa maaks 6 tallo Angla Küllast, wanna

Karja Moisa al ühheteisme tallo maa peal Moisi ehitud, se läbbi on paljo maata innimessi kes tööd otsiwad.

Esimese kirja "Kubberneri Herrale" saatis Iwan Grum 1867. aastal (Karja wallast on kaasallkirjad kolme ristiga pannud talitaja Teunisi Tassane, talitaja abimehed Aleksei Waggane ja Jaen Grep, peakohtumees Aleksei Istil ning Woma Rents, Juhhan Poum).

Andmed kohtukirjade, maksude ja võlgade kohta

8 Augusti ku 1869 Kinneral Gubberner Albetindski keis andsin kiriad.

6 oktobri ku 1869 aastal kutsuti kihhelkonna kohto Herra ütles, et minnu kirjad on Rigas läbbi wadetud et mol seäl paremad ühti saja tahtsin kubid wastu anta.

3 Nowembri ku 1869 aastal keisin kihhel kohtus. Puid wanna Puma päl olli Lubhati kädde. Küsisin jälle Mis teisel kohto päw. Ette loeti kohtu Herra ütles, et temma minnule witoni ei anna ja lükas wälja.

4. 5. Novembril töin Puid ärra mis weel 2½ aastast ülle jänud need ollen ärra tonud.

1870 aastal: Joan sündind 15 Heina ku päewal Ristidud 26. Heina ku.

4 Mai ku anti kihhelkonna kohtust arro Mis Bosti päle sai pandud. Et minnul parremad mitte saata kui ma Postika weel saadan siis Lubhati hea Kerretäis pekka. Pallusin Ko... mis haus Kinneral Kobberneri herra moistnud on sedda polle kästüd anta ... mind saatis uksest wälja.

28.mal Mihkli ku 37. koppik kihhelkonna koht.

Mihkli ku 1871 aastal kehhelkonna kohto rahha ja kohto meestele koko 37 makstud.

10 Tetsembri ku ehk Joulu ku 1871 a sai kontraht tehtud kronu Maade kohtus.

18 Tetsembril 1871 aastal sai kogkokonna kohtus Tallitaja jures sai Tee andud kohto platsist 3 süлта lai ja teiselt minnu maad nii palju jälle wasto ja Protokolli kiriudud sel sammal päwal.

Tunnistus

Et Iwan Grum on tännasel päwal Karrala Maggasinist sedda endist mõisa wilja sanud 17 wakka 3 wakka wanast 3 külmet 2 mati Rugi ja 2 wak 1 kilmet 2 mati otra.

Iwan Grum Karralas Sel 9mal Mai kus 1872

....

4 Oktobril 1875 aastal Makstud 23½ koppik Tindi ja pabberde eest Karrala kohtu.

25 Oktobril 1875 aastal makstud 17 kopik Kontrah tegiade ... Raha Atla Moisas.

5 Mihkli ku 1877 aastal aias hera Reinu Wio Waher Kihelkona Kohto ja tahtis 4 Rubla saada Wio ei maksnud mitte.

3 Wina ku siis Kihelkona Kohtus jäle moisteti tollide pealt neliteistkümme Rubla wis kümend neli kopik sält wötsime kirja Maakona Kohto ja maksime 57 kopik ja wisime künnemal Wina kul Makona Kohto. 28 Talwe kus Maakona kohtus kohus ütles ta ei wõi paremad moista ika nenda kui Kihelkona Kohus moistnud on pallusime kirja teis Kohto ei andud woin sena kaibata kus tahan et se asi polle mite wiisküme Rubla wärt.

Ülle üldine wölg.

Laenatud 10 wakka 5 küllimettu ruggisid ja 2 wakka odre.

Laenatud 120 rubla.

Kaks nädaldalt pärrast Jurri päewa tulli ni kaua kui 14 nädaldalt olli meil maia töös.

Kaks nädaldalt enne Mihkli päewa tulli ni kaua kui 3 nädaldalt olli meil maia töös.

5 naela küünla raswa.

21 naela kuiwatud ellaja lihha.

Ühhed wiltsed püksid.

2 rublane lammas ja tal.

Mihail Grum on sedda rahha laenand omma wenna Iwan Grummile temma loomade ja warrandusse peäle 6mal Martsil 1877. aastal. Mihail Grum

Härg on weel anda, mis selajal 12 rubla maksis.

Raha makstud 9mal Nääri kuul 1879 aastal (30) kolmkümmend rubla.

Seletud: 25mal Januaril 1880 aastal (10) kümme rubla.

Jüri kuus 1880 aastal: (1) üks wak odre, Püksta täis tüssi, (5) wiis naela küünla raswa.

30 Mihkli kuul 1880 aastal: (3) kolm lammast, (60) kuuskümmend rubla raha.

16. Märtsil 1881 aastal 1 wak rugid 1 wak odre.

Ma läksin 13mal Mail tööd tegema, aga 14mal Mail hakkasin tööd tegema ja olin töös kunni 21 Jaani kuuni. Üks päew ja kaks sööma wahed ära wõtta.

24 Leikuse ku 1884 a Maksin kolmkümmend wiis rubla ära Mihkli kätte.

Wilema tütar Katarina maksin kolm Rubb on selge.

Juri ku 1885 aastal Maksin kolm wak rugi.

Künla ku 14 1886 aastal Maksin neli wak rugi.

11 Oktob 1887 aasta maksin 2 wak rugid Mihklile.

1880 aastal [Marel] raha seletud 2 rubla.

Marel seletud: 30 Mihkli kuul 1 wak rugid ½ wak odre.

Marel wõlgu 1 wak 2 külimet rugi.

1888 aastal Jani ku 22 antsime Ria Prokuröri kätte kiri Kansaleri.

1888 a Juli ku 13 saime Kuresare Sila Kohtust wastuse kirja.

1888 aasta Talwe ku 28 päwal panin Kuresare Posti peal kirja.

1889 aastal Januari ku 16 päwal tuli Maria (*õde Mare*)

Sünniandmed

Andrei Jani poeg Grum Sündinud 1797 aastal 29 Näri ku, surnud 1868 aastal Juli ku.

Andrei poeg Mihael sündinud 1836 aasta 7mal Leikuse kuus.

Iwan Krum sündinud 1828 aastal 14 Tetsembril,

tema naene: Ewdokia sündinud 1826 aastal 6. Küünla kuus,

tütar: Iriina sündinud 1856 aastal 6. Küünla kuus,

poeg: Mihail sündinud 1859 aastal 4 Küünla kuus,

poeg: Andrei sündinud 1861 aastal 14 Leikuse kuus,

poeg: Konstantin sünd 1864 aastal 2 Heina kuus,

poeg: Martin sündind 1866 aastal 21 Wiina kuus.

Iwan Krumi õe Maria lapsed:

tütar: Ekaterina sündind 1861 aasta 10 Oktobril,

tütar: Weera sündind 1865 aasta 28 Martsil.

Iwan Krum ja Ana Lauladud 1884 aastal 8 Küünla ku,

nende tütar (*nimi puudub*) sündinud 1886 aastal Mai ku 12 päewal, Ristidud 22 ku päewal, risti wanemad Keril Otonon, Marja Saks, Andrus Paiu, Aleksander Luht,

Elena Kutman, Ekatarina Mikus, Melani Mikus, Tina Ab, Tina Tomlus, Maris Paiu.

poeg Aleksander sündinud Künla ku 16 pää 1888 aasta, risti wanemad Kerel Otonon, Lena Santer, Mihkel Aab, Wilem Raut, Wera Käsk, Lisaweta Käsk, Melani Mikus.

Surnud Pastu ku 10 päwal 1888 aastal kel 6 homiku.

tütar Maria sündinud Künla ku 23 päwal 1889 a,

surnud Künla ku 25 päwal 1889 a 2 päwa wana.

Karja khk Pammast Balti kubermangude kronu maade Walitsuse kohtu.

Saarema Karja walla
talumeeste alandlik palumine

Meie alamal nimmetud tallumehhed olleme 1872 aastal ära kautud Karrala kronu Moisa maadest maad Moisa majatest majasid ja Moisa raud warra wiljast wilja saanud. Selle jures meile ööldi et meie peame kue aasta sees majad ning wilja wälja maksma igga aasta üks jäggu agga kui meie sedda ei joua siis peame intressi maksma agga et meie asutamisse läbbi vägga waesed ja kehwad olleme ning meie põld on ka lahjamaks läinud sest et meil on wähhem heinamaad ja mudda-randa kui enne Möisal olli sepärrast ei olle meie jõudnud majade ja wilja eest nenda maksta kui kohus olleks olnud agga ommeti suurem hulk meie seast on püüdnud sedda omma jõudu mööda maksta meie olleme sedda rahha 93 rubla 85 koppikad nende nelja aasta sees ärra maksnud kihhelkonna kohtu rahha on ka suur sedda tulli meil 1872, 1873 ja 1874 aastal 60 rubla 34 koppikad aasta peäle agga 1875 ning 1876 aastal 90 rubla 50 koppikad aasta peäle et meie ei olle jõudnud majade ning wilja eest nenda maksta kui kohhus olli sepärrast toodi meile 2 Aprillil 1876 aastal Saaremaa kronu Maade kohtu Herra käest käsk et se rahha saaks 3mal Aprillil kõik ärra maksetud 12mal Aprillil kui kohtu päew olli läksime meie Süllä kohhut ning kronu maade kohtu Herrat palluma et jõud ei anna maksta. Pallumine ei aitnud. Selsammal 12mal Aprillil saime meie teäda et soldatid on saadetud sedda üllewal nimmetud rahha meite kääst sisse sundima sepärrast läksime jälle kõik Silla kohtu Herrat palluma et meiega saaks ootetud. Kohtu Herra ütles et kubeneri herra käest on käsk tulnud rahha sisse sundita meie pallusime Silla kohtu herrat et ta meile lubba annaks Ria kroonu maade kohut palluda et meiega saaks ootetud´ Silla kohtu herra andis meile sedda lubba ning saatis kohtu sullasele kes soltadetega Karralas olli kirja läbbi arro et meie peäle polle tarwis soltatid saata senni kui meie saame Ria kronu maade kohtu kirjutanud ning seält meie palwe kirja peäle arru tulleb.

Sepärrast tohhime meie aulikku Balti ma kronu maade Wallitsusse kohhut palluda meite palwe kirja peale meitele wastust anda kas olleks wöimalik meiega odata ni kaua kui omma jõudo mööda selle üllemal nimmetud majade ning wilja rahha wälja maksame enne ei jõua meie middagi maksta kui selle aasta Talwe kuus siis tahhame meie töeste ni palju maksta kui wähhem wöimalik on.

Iwan Grumm
Joan Stamm +++
Iwan Stil +++
Mihail Kit +++
Alleksei Ränk +++
Iwan Käsk +++
Weodor Mөөtja +++
Kiril Härmus +++
Mihail Kűbbar +++
Iwan Rum +++
Iwan Kuutman +++
Kiril Mikkus +++
Jakow Käsk +++
Roodjon Kainel +++

15mal Aprillil 1876 aastal.